

vándormunkás életének minden ideológiai egyoldalúsága. A társadalmi hierarchia döntő láncszemeit nem ismeri fel mindig világosan. Ebben az időben gyakran nem a tőkés termelési rendszerben és ennek társadalmi hordozójában: a nagypolgárságban látja a tulajdonképpeni „osztályellenséget” hanem abban a kispolgárságban, amellyel ő és sorstársai vándorutjuk közben olyan gyakran kerültek érintkezésbe és összeütközésbe. Ez azonban gyermekbetegség csupán, amit csakhamar maga mögött hagy. Az *Anyá* meg a *Besugó* már a helyesen tájékozódó írók vetítik elénk.

Gorkij, mint korunk irodalmi életének legnagyobb cselekvő humanistája, az új élet új embertípusát igyekezett megformálni. Semmi **sem** tévesebb annál a hitnél, mintha valamikor is általános emberfrázisok utvesztőjében tévelygett volna. Gorkij éles különbséget tesz ember és ember, egyéniség és egyéniség közt. „Kétféle egyéniség van” — írja **említett** művében. — „A kispolgári meg a hősiesség. Az első az „éni” helyezi a világmindenség középpontjába... A másik így beszél: „A világ bennem van. Mindent felfogok a lelkeimmel, az életnek minden iszonyatát, minden **Kételyét**, minden fájdalmát, csillogó játékaának minden tarkaságát és minden káoszát. A világ: a nép; az ember: az én szervezetemnek egy sejtje. Ha megbotozzák: nekem fáj; ha megsértik: én forralok bosszút. Nem ismerhetem el a kibékülés lehetőségét... Az élet ellentéteinek mindvégig szabadon kell fejlődniük, hogy surlódásukból az igazi szabadság meg a napként éltető szépség életre kelhessenek”.

Ő maga ezt a „hősiesség egyéniséget” testesíti meg. Ezé minden rokonszenve. Szükségszerűen fordul éppen ezért minden individualizmus ellen. „Az individualizmus az emberre kívülről ható nyomás következménye, az egyéniség hiábavaló kísérlete, hogy erőszakkal védelmezze meg magát. Az önvédelem azonban: önkorlátozás, mert védelmi helyzetben az értelmi erőfeszítés növekedésének folyamata lelassul.” Az értelmiség nem a kapitalizmus bellum omnia contra omnes viszonyai közt, hanem egyedül a kollektívum együttes erőfeszítésében találhatja meg azt a támaszt, amely korlátlan fejlődéshez és érvényesüléshez segíti. Nem a nietzschei „szőke bestia” szuverén önérvényesülésének übermensch-elmélete az, ami az egyéniség kibontakozását szolgálja. Az értelmiségnek éppen ezért semmi keresnivalója a regresszió soraiban, amely a finánczóke védelmezése közben, milliók egyéniségének eltiprásával hajtja keresztül kevésszámú egyesek akaratát. Ahhoz kell közelednie, amely a közösség gondolatán keresztül egyedül biztosíthatja a „hősiességnek”, mint tömegjelenségnek kialakulását.

Gorkij működésének folyamán szükségszerűen jutott el ezekhez a végkövetkeztetésekhez. Így lett a barbárságba hanyatló kultúrával szemben a negyedik rend cselekvő humanizmusának vezérévé. (*Kovács Károly*)

GUSTAV REGLER ÚJ KÖNYVE (Die Saat, Querido Verlag, Amsterdam, 1936.) a német középkori parasztforradalmak szakaszába vezet s Joss Fritz legendás alakját kelti életre. A regény a német nép valódi hagyományaira nyúl vissza s a német múlt egy hatalmas életdarabjának állít emléket. A regény megvesztegető ügyességgel szövi cselekvényébe a történelem valódi anyagát s drámain mozgalmas képet rajzol Joss Fritz korának rettenetes nyomoráról, a vad terrorról s a mindezekből kitörő merész törekvésekről és hősi áldozatkészségről. A regény tárgyi értékein kívül Regler eddigi irodalmi pályáján különösen nyelvi szempontból jelent haladást. Rövid, sűrített szövege a drámai helyzetekben egyenesen harcias ritmusba lendül. Regler különben is szereti azt a magas feszültséget, amit Joss Fritz nyugtalan élete lépten-nyomon kivált. Regler ideges, érzékeny természetének nagyon megfelel ez a stílus. Helyenként

ezért érezhető Regler szinte prózaellenes hajlama. Mintha még mindig nem prózát írna. Az ereje a nagy, a heves indulat állapotában nyilvánul valójában. Ezért sikerülnek azok a helyei a regénynek a legjobban, ahol az expressionista módszer expresszionisztikus elemre bukkan a egy járványdulta falut, egy kivégzést vagy egy börtönmély kinjait ábrázolja. Annak a püspöknek az alakja, aki teli félelemmel idegzetében keresi fel a börtönt: tökéletes. Az ábrázolás e nagyvonalu készsége azonban tüstént cserben hagyja Reglert, amint az expresszionista hevület fehér izzásán inneni szituációk vagy jellemek kerülnek sorra. Így pl. Maximilian figurája a történelemben sokkal érdekesebb, mint Regler kezében. Regler művészete tetejét nyújtja viszont Joss Fritz összeesküvés módszerének visszaadásában, úgyhogy a könyv ebben a tekintetben páratlan a német irodalomban, bár Joss Fritz exponálásában Regler módszere kihívja a kritikát. Joss Fritz kétségtelenül mestere az összeesküvésnek. A történelem aktái is ezt bizonyítják. Az is igaz, hogy Reglernek sikerült a történelem tényanyagából költészetet teremteni. Regler tényleg elevenné teszi a történelmet. Ezért azonban nem hallgatható el, hogy a történelembeli és a Regler-féle Joss Fritz nem azonosak. "Valójában nem is kell, hogy azonosak legyenek. Lényeges vonást azonban a költészet a történelmi hőstől nem rabolhat el, különösen, ha ez a lényeges vonás — mint a jelen esetben — a hős existenciális értelmét érinti. A Wilhelm Zimmermann és Friedrich Engels-féle kutatások alapján ismert Joss Fritz egy mélyreható társadalmi válság feltétlen, soha el nem lankadó hőse. Zimmermann és Engels Joss Fritze bátorító, lelkesítő, előrehajtó figura. Regler melléje állit egy másik személyt, akire kompozíciós okokból szükség lehet, Regler azonban ezt a figurát arra használja föl, hogy Joss Fritz lelkiületében valami kettősséget illusztráljon s a töretlent bizonytalanlanná és habozóvá tegye. Hibás történelemszemléletére vezethető vissza az is, hogy a tömeg és a történelmi haladás kérdésében a vezetésnek és a meggyőzésnek tulajdonit első szerepet. Mindezek ellenére azonban könyve elsősorú irodalmi érték.

Szeremley László

SZÉKELYEK, mondja kurtán, de ígéretesen Nyirő József új elbeszélés-kötetének címe (E. Sz. C. 1936) s a **horitólapon** a halálrasedzett, térdre rogyott gimszarvas, háttérben a borúsán kéklő havasokkal*, mintegy a nép fájdalmas-szép jelképét sejteti. A cím s a **címlap** tagadhatatlanul sokat ígér, valami nagy összefoglalást, végleges művet, mintha az író a hosszú készülődés után most maradandó emléket óhajtana állítani a népnek, melyről annyi művészi jegyzetet készített. A kivételes pillanat, a csucsraérés érzését ébreszti minden külsőség, s mi ne is fojtsuk el ezt az érzést, hanem tekintsük át a képzeletbeli magaslatról a völgyet, melyet vezetőnkkel bejártunk... Nyirőnek, az elbeszélőnek a *Székelyeik* a harmadik kötete. *A Jézusfaragó ember* (1924) s elbeszélései közt a *Hull immár a fenyőtoboz* a maga idején nagy ujság volt, új író és új stílus született vele: a székely stílus-romantika. Ebben a könyvben benne van az egész elbeszélő Nyirő, mintegy képletszerűen, készen belezsúfolva s amit az elbeszélő később teremt, mind e kötet dús magvából sarjad. Valami expresszionista bőség és telítettség az előadásban, tájnyelvi romantika s a nyelvben zuhatagos költői erő, melyet, fájdalom, már környékez a modorosság kísértése. Az elbeszélés igen drámai, balladás, gyakran regébe feledkező és mindenekfölött romantikus. Fenyődők zugásában járunk, szófukar, szálfá-emberek vagy a hegyek félrebeszélő megszállottjai közt, s a nap, a hold s a csillagok oly' közeliek, az

* Vásárhelyi Z. Emil szép munkája.